

Lad

absynt
prekliati/reportéri

„Vravia, že na severe
prestaneš mrznúť
po troch rokoch.
Zima je dobrá,
ak sa jej nebojiš.“

Ilona Wiśniewska

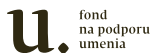
absynt

Ilona Wiśniewska: Ład

Z grónskeho ostrova

Preložil Slavomír Bachura

Vydanie publikácie podporil z verejných
zdrojov Fond na podporu umenia

Copyright © by Ilona Wiśniewska, 2018
Translation © Slavomír Bachura
Design & Layout © Pavlína S. Morháčová
ISBN 978-80-8203-493-9

Mojej sestře Lidke

„Si člověk?“

„Samozřejmě, som člověk.“

„Znova ta vidím.“

Tradičné privítanie lovcov na severe Grónska.

Posledná veta je potvrdením, že hovoriaci nie je duch,
keďže sa nerozplynul v hmle.

Poznáme sa už mesiac, ale neprehovoril som s ňou ani slovo.

Vlastne, aj keby som mal čo povedať, ona to aj tak nepochopí.

Nespozná, že zdvihnutie obočia znamená „áno“ a zmraštenie nosa „nie“.

Že z farby mesiaca možno vyčítať smer vetra.

Z očí – odkiaľ kto pochádza.

A zo smiechu všeličo iné.

Nespomínam si veľmi, kedy sa objavila. Každú chvíľu niekto prichádza a odchádza, ale my sa na dospelých neviažeme. Mihla sa mi na začiatku prvej jari, keď sa oteplilo na mínus dvadsať a zase som začal nosiť tenisky. Vstupujúc do domu som uvidel, že niekto nový, čo sa príliš široko usmieva, zbiera z podlahy topánky, tak som hodil svoje a šiel ďalej. Kútikom oka som videl, že ich hneď položila na policu. Nie na moju, lebo vtedy ešte nevedela, že každý má svoju.

Ďalšia nová, pomyslel som si.

A to znamenalo, že v detskom domove bude zase rušno.

Qallunaat veľa hovoria, lebo sa boja ticha.

A my sme z ticha.

V Ummannaqu je jar dvakrát.
Prvýkrát, keď sa vracia slnko.
Druhýkrát, keď sa vracia more.

„Modrá dopísala.“

„Maľuj zelenou. Z diaľky rozdiel nevidno.“ Abi mi podáva fixku, ukáže na zodratý vzor na koberci a opretá o lakta sa vracia do rohu maľovať hnedou. Koberec leží uprostred slnečného salóna. Za oknami v mraze stúpa para z prania. Je koniec marca, polovica týždňa, predpoludnie, oproti strednej Európe čas posunutý o štyri hodiny. „Keď som tu pred dvadsiatimi ôsmimi rokmi začala pracovať, vôbec sme nemali koberce, iba tkané behúne privázané z Dánska, lebo vtedy chcel mať každý doma také, aké mali tam. Tento sme vybrali z katalógu. Pamätám si, že ho poslali prvou loďou, ktorá po zime priplávala. Z prístavu sme zvinutý koberec niesli traja, cestou sme si posedeli a deti behali okolo, čudujúc sa, že ho ihneď nechceme rozvinúť a vyskúšať, či odletí. Prvé týždne sa po dome vznášal chemický opar novoty a práve tak mi ešte dlho voňalo zahraničie. Koberec najprv ležal na čestnom mieste pred pohovkou a my sme na nej sedávali so stiahnutými nohami, aby sme po ňom zbytočne nešliapali. Po presťahovaní do nového domu pristál v chodbe a teraz prijíma všetko, čo kto upustí, vyleje alebo ukradomky rozotrie. Denne po ňom prebehne tam a späť niekoľko stoviek chodidiel. Vynášajú farby na sneh alebo ich vtierajú do ponožiek, ktoré my potom vešiame

za oknom. A takto dookola. Je už taký tenký, že sa onedlho sám votrie do podlahy. Ale zatiaľ ho raz za rok oživujeme.

Abi nemá ani meter šesťdesiat, ale má bolestivé kolená. Najlepšie sa jej pracuje s narovnanou nohou, takže od istého času trávi osemhodinové zmeny hlavne pololežiac. Pracuje v detskom domove, kde je fixiek dosť, takže môže oživovať celé týždne, pričom reštauruje aj poobíjané porcelánové figúrky, obrazy vyťahované pohľadmi a vyčítané knihy.

Tento najsevernejší detský domov na svete sa nachádza v Uummannaqu, na severozápadnom pobreží Grónska, na skalnatom ostrove s rozlohou dvanásť štvorcových kilometrov a je najstarší v Grónsku. V meste žije tisícristo osôb, v detskom domove tridsaťosem nástročných s grónskymi alebo európskymi menami. Každé meno tu niečo znamená. Deti sa pomenúvajú na počesť mŕtvych, ktorým sa takto predlžuje život. Zabudnúť na meno znamená poprieť, že niekto existoval.

Chcela by som, aby Abi rozpovedala príbeh vyšúchaného koberca tak, ako som si ho predstavovala ja, ale v skutočnosti nevraví o nič viac ako pretiahnuté „aaaa“, ktoré je začiatkom a koncom myšlienky, váhaním alebo odpoveďou na nôtenie, ktorým si vyplňam ticho. Je zrejmé, že to ticho pôsobí trápne iba na mňa. Pracujeme spolu niekoľko týždňov, takže po splnení úlohy ma vystíska a pýta sa *Qanoq ateqarpit?* Čiže aké mám meno. Bez mena som *qallunaaq*, biely, cudzí človek, ako tu nazývajú Dánov a všeobecne všetkých mimo Grónska.

To, že som votrela do koberca trochu farebného tušu, neznamená, že už ním nie som.

Tu sa jednoducho priazeň prejavuje každému.

Srdce je po grónsky *uummat*.

Uummannaq je miesto, kde leží srdce.

Názov pochádza od hory v jeho tvare, ktorá sa tu vznáša do výšky vyše tisíc metrov.

Cesta do Uummannaqu trvá tridsaťtri hodín a dvanásť minút. Z Kodane letí lietadlo do Kangerlussuaqu, na najväčšie grónske letisko, ktoré je zároveň triedičkou príšelcov a čakárňou pre cestujúcich pokračujúcich ďalej. Na privítanie v Kangerlussuaqu ich po lícach bičuje bezveterných mínus dvadsaťosem a ľadové slnko na ne otláča červené pečiatky.

Grónsko, Kalaallit Nunaat (Zem Grónčanov – *kalaak* znamená Grónčan) patrí politicky do Európy, ale geograficky do Severnej Ameriky. Najväčší ostrov sveta, ktorý na osemdesiatich percentách pokrýva ľad a obýva ho niečo vyše päťdesiatšesťtisíc osôb, sa delí na päť krajov: Sermersooq (miesto, kde je veľa ľadu), Qeqqata (centrálna oblasť), Kujalleq (juh), Qeqertalik (oblasť ostrovov) a Avannaata (sever). Uummannaq leží v tom poslednom. Počet obyvateľov kraja Avannaata, ktorý má rozlohu viac ako päťstodvadsaťtisíc štvorcových kilometrov, sotva prekračuje desaťtisíc. Dost na to, aby obsadili takmer všetky lavičky v čakárni a pred veľkým letiskom. Pred vstupom do budovy stojí značka so vzdialenosťami do vybraných miest, uvedenými v hodinách. Do Tokia je to desať, do Ríma päť štyridsať, na severný pól iba tri hodiny a štvrt'. Ak pripustíme, že Grónsko tvarom skutočne pripomína polárneho medveďa, tak od stehennej kosti v Kangerlussuaqu k pravej prednej labe v Uummannaqu je to vzdušnou čiarou ledva štyristo kilometrov, napriek tomu sa však na to miesto dostanete až za dvadsať hodín.

Helikoptérou do Uummannaqu je tých posledných dvanásť minút.

V rade na palubu spoznávam Ann, vedúcu detského domova, ktorá mi odporúča, aby som sa od nej už nevzdalaovala.

O niekoľko hodín zbieram porozhadzované detské topánky a v nočnej krajine za oknom rozpoznávam iba mesiac.

*

Nikto tu na teba nečakal a pravdepodobne tu nikomu ani nebudeš chýbať.

Si jednou z osôb, ktoré sa nachvíľu stretnú, takže sa veľmi neangažujú.

Ani ty sa veľmi neangažuj, lebo ublížiš im aj sebe.

Sadneš si za stôl, keď si sadajú aj iní.

Vstaneš, keď všetci dojedia.

Zamestnávame ťa, lebo za ušetrené peniaze môžeme poslať deti na prázdniny.

Pamätaj, že s nimi nemôžeš ostať osamote.

A píš, ale nie o našich deťoch.

Toľko k BOZP.

„V každej časti Grónska sa hovorí trochu iným jazykom a inak sa nažíva s prírodou,“ odpovedá Ann, keď sprevádza niekoľkých nováčikov po štýlovo nevýraznej budove s tromi kuchyňami, štyrmi salónmi, spálňami chovancov a koncertnou sálou. „Pre nás je najdôležitejšia grónska kultúra, na ktorú sa mladí učia byť pyšní, a príroda, v ktorej sú zakorenení. Naše deti učíme všetky zvyky, aby nezaбудli, odkiaľ pochádzajú, napriek tomu, že si časom ledva pamätajú svojich rodičov.“ Kráčajúc po chodbách, vedúca neustále opravuje nakrivo visiace obrazy, nerovné závesy a zrolované koberce, aj ten, ktorý o niekoľko týždňov nasiakne farbami. „Rodičom našich chovancov sa väčšinou nikto nevenoval alebo sa venoval tak, že nevedia, ako zaobchádzať s vlastnými deťmi. A ak si nemohol byť dieťaťom, odkiaľ máš vedieť, akým máš byť dospelým? Rodičia si sú

**Ann a jej dcéra Pipaluk pred kostolom v Uummanagu,
oblečené do tradičných krojov pri príležitosti sviatosti birmovania
jednej z chovaniiek detského domova**

vedomí, že v Uummannaqu je mladým často lepšie ako v rodičovskom dome. Prichádzajú na sviatky, konfirmáciu, niekedy si vezmú syna či dcéru k sebe, ale na cestovanie po Grónsku má málokto,“ vysvetľuje.

Ann je posadnutá lôžkami. Len aby každý dostal miesto na spanie a niečo na jedenie. Iba takto možno vytrvať. Nič viac k životu netreba.

V každom väčšom grónskom meste je minimálne jeden detský domov. Ten v Uummannaqu je známy po celej krajine, lebo sa v ňom utrpenie vyháňa hudbou. Každý chovanec hrá na niečom – od triangu po kontrabas. So svojou hudbou cestujú po celom svete. Z Varšavy si najlepšie pamätajú nocľah v hoteli, v ktorom sa v tom istom čase počas oficiálnej návštevy zastavil Barack Obama.

Keď sem Ann pred tridsiatimi rokmi prišla z Faerských ostrovov na prax, nemali tu žiaden nástroj. Verí, že hudba je najlepším protijedom na zlé myšlienky.

Sprevádzanie sa končí v jedálni, kde skupina chovancov hrá na bubnoch z tulenej kože a tancuje tanec lovcov poľujúcich na veвериčky. V rytme sprievodného textu o niečom, na čo sa ani nedá prísť, udierajú paličkami do spodných rámov oválnych bubnov. V istom momente jedna z hrajúcich začne plakať, sadne si do kúta, v ktorom ju ďalšia objíma. Ann vysvetľuje, že bubny – rovnako ako chovankyňa – pochádzajú zo severu Grónska a že sa tu každú chvíľu niekomu niečo pripomína.

Nakoniec stoja dievčatá v pároch, držia sa za predlaktia, pozerajú si do očí a spievajú striedavo s nádychom a výdychom. Jedna vysoko a rýchlo, druhá hrdelne, pomaly. Prestanú, keď prvá z nich nevydrží a vybuchne smiechom.

Smiech je tu prirodzenou reakciou na druhého človeka.

„Často sa smežeme aj z vás.“ Mladý vodič taxíka ladí vrčiacie rádio.

„A čo je na nás najsmiešnejšie?“

„To, že ste vždy takí vážni. Akoby ste mali vplyv na to, čo sa stane.“

Je piatkový večer. Do Ikerasaku, dedinky vzdialenej od Uummannaqu hodinu cesty, sa dostávam po zamrznutom mori. Osobné suzuki si to ženie priemernou rýchlosťou osemdesiat kilometrov za hodinu a tma sa lepí na sklá po oboch stranách. Ľad je nerovný, vodič každú chvíľu zapadá do vyjazdených koľají a žmúri oči, keď ho míňajú autá s diaľkovými svetlami.

„V Uummannaqu máme osem taxíkov, a pokiaľ viem, je to jediné miesto v Grónsku, kde jazdia po mori,“ vraví chlapec, ktorý cez deň pracuje ako elektrikár v autoservise. „Inde je ľad príliš tenký. U nás sa tohto roku objavil neskôr ako zvyčajne, ale možno práve preto neskôr popraská. Raz som prechádzal nad štrbinou širokou pol metra, ale tak som pridal, že sa mi podarilo nezapadnúť zadnými kolesami. Inokedy spadol do mora nákladiak, ale väčšinou tu nehody nie sú,“ upokojuje.

Detskému domovu patrí veľa nehnuteľností v okolí, vďaka čomu je dosť miesta pre chovancov, ktorých treba na nejaký čas izolovať a venovať im viac času. V jednom z takýchto domov v Ikerasaku skupina práve sleduje semifinále *X-Factor*. Dánsku televíziu vysielajú v Grónsku o štyri hodiny neskôr, čo má v prípade naživo vysielaných programov toľko nevýhod čo výhod, lebo na jednej strane sú výsledky zverejnené ihneď po skončení, ale na druhej strane nie je možné hlasovať. Na víťaza nečakáme, lebo

taxameter ráta aj prestoje a my sme mali iba zobrať dvoch chlapcov, ktorí sa nechcú vrátiť.

Mladší si sadá dopredu, točí kolieskom na rádiu a žartuje s vodičom. Starší nevraví nič, lebo je nedoslýchavý. V mlčaní poskakujeme na výtlkoch a pozeráme cez škrabance na zamrznutom skle. Keď chce chlapec niečo vidieť, priloží dľaň ku sklu a drží, kým neodmrzne.

„Felix,“ píše v istom momente na svojej strane a pozerá na mňa.

„Ilona,“ odpisujem na svojej.

„15“

„35“

„DK?“

„PL“

„PL?“ krčí plecami.

„Polen.“

Nie je si istý.

„EÚ“

Dvíha obočie.

„Uu?“ píšem, ukazujúc naňho prstom.

„Qaanaaq,“ odpisuje.

Chytá ma za obrúčku.

Pritakávam.

Nad vlastným bruchom kreslí balón, pričom pozerá na mňa.

Zatrasiem hlavou.

Kreslím mačku s otáznikom.

Nakreslí psa a ukazuje svalnaté predlaktie s vytetovaným vlkom. Napínam svoje a zdvíham obočie, aby som zistila, či trénuje.

Namiesto odpovede sa usmeje a uštedrí mi štuchanec do ramena.

Čím väčší sa blíži Uummannaq, tým je cesta vyjadenejšia, auto väčší poskakuje a dialóg sa prerušuje. Felix prikladá svoju dlaň k mojej. Je štíhla. Prsty má dlhšie o nechty. Ťapneme si, chytá ma za zápästie alebo zisťuje, kto má väčšiu silu. A potom ma až do konca cesty drží za ruku.

Po príchode k detskému domovu ju pustí a bez rozlúčenia vybehne z auta. Rukávom bundy zhrniem zvyšky nášho rozhovoru a cestou domov sa ešte raz započúvam do smiechu kvapkajúceho z manželiet.

Bývam v hudobnej škole vedľa detského domova. Po nociach sa dotýkam nástrojov. Zvlášť kontrabasu, lebo ho možno objat' v páse.

*

Prvé dni sú ako skladanie puzzle bez krabičky. Zamrznuté more svojvoľne reguluje vlnové dĺžky, takže v iskrivom svetle vidno iba pulzujúce základné farby domov pripevnených betónom ku skalám. Čím väčší žmúrite oči, tým viac ubúda farieb, mihajú sa iba biele štvorce na bielom pozadí. Chodím tam a späť a snažím sa zapamätať si rozmiestnenie budov a psov na reťaziach, aby som sa v prípade snežnej slepoty jedných držala kvôli rovnováhe a druhým vyhla.

Uummannaq je pokrytý sieťou strmých drevených schodísk a domy stoja tam, kde im to umožňuje terén. Tie malé, drevené sa od päťdesiatych rokov 20. storočia stavali po celom Grónsku a napriek tomu, že veľkosťou pripomínajú skôr hytty, čiže škandinávské víkendové chaty, boli určené pre mnohohodetné rodiny. Nie všetky stoja na vytýčených uliciach. V oknách vidno črepníkové rastliny, televízory alebo zásteny z preglejky. V jedných má zástena

farbu obyčajnej dyhy, v iných je namaľovaná tak, aby predstierala okno, a preto sa z diaľky zdá, že je to dom bez záclon, v ktorom nezapínajú svetlo. Nájdu sa aj také, v ktorých sú zakryté iba niektoré okná a cez zvyšné dolieha radostná hudba a chichot. Na debne vedľa jedného z domov leží mŕtve šteňa. Keby nie laba trčiaci dohora, zdalo by sa, že spí, zvlášť keď okolo neho pobehujú ďalšie tri odrastené štence.

Nie všetky budovy majú rúry odvádzajúce nečistoty. V mnohých trčí odtok zo stien a podľa intenzity prameňa možno spoznať, či sa ktosi umýva alebo si čistí zuby. Kvapaliny stuhnú v mraze na skalách ako mnohofarebné ľadopády, aby na ďalšiu jar splynuli s morom. V toaletách stoja plastové misy s čiernymi vrecami vnútri, ktoré sa raz týždenne zviažu drôtom a vynášajú von. Odtiaľ ich zbiera auto a vyváža na okraj ostrova. Voda zo všetkých kohútikov netečie a miesto na jej čerpanie sa nachádza na jednej z hlavných ulíc.

Plochú európsku súčasnosť občas prerastá hornatá grónska realita. Nie však natoľko, aby sem namiesto vody prenikala správna ideológia.

Centrálным miestom Uummannaqu je žulový kostol, jediný svojho druhu v Grónsku. Bol postavený v tridsiatych rokoch 20. storočia na mieste menšieho, dreveného kostola. Omše sa konajú raz za týždeň a slúži ich miestny pastor. Náboženské piesne spieva hŕstka veriacich a znejú podobne ako všade, kde je hudba zapísaná do notovej osnovy.

Od istého momentu sa zamýšľam nad tým, že kamkoľvek prídem prvýkrát, a zvyčajne cestujem sama, ihneď sa poberiem ku kostolu. Akoby tie veže v ľudských zhromaždiškách boli kružidlami zapichnutými v strede a označovali

Pohľad na horu srdce od zamrznutého mora